AD

VIRUM CLARISSIMUM

SAMUELEM FORMEJUM

REGIÆ SCIENTIARUM, AC LITERARUM
ACADEMIÆ BORUSSICÆ
SECRETARIUM PERPETUUM

EPISTOLA.

VIRO CLARISSIMO

SAMUELI FORMEJO

REGIÆ SCIENTIARUM, AC LITERARUM
ACADEMIÆ BORUSSICÆ
SECRETARIO PERPETUO

A. M. CARD. QUIRINUS
S. R. E. Bibliothecarius, & Episc. Brixien.

Iteræ tuæ ſuperiori menſe Berolino exaratæ animum meum varie affecerunt; delectarunt ſiquidem primo loco cujuſdam erga me admodum officioſi propoſiti teſtificatione, pupugerunt deinde pugnæ inter nos inſtaurandæ denuntiato haud obſcure conſilio, ac conturbarunt tandem allato triſtiſſimo nuncio. Quid enim officioſius (ut tria iſta ex ordine explicem) notitia ad me tuis illis literis perlata? nimirum Commentariorum meorum opus adeo humane a Te exceptum fuiſſe, ut eo perlecto illico ſtatueris Gallici idiomatis gratia ipſum exornare, conficiendo nempe libellum, cui titulum apponeres, *Anecdotes literaires de la vie &c.* Exhibuerant ſeſe antea utique comes adverſus meum illud opus, quantumvis tenue, Gottingenſis Lycei Pro-

fessores, capta de illo recudendo deliberatione, uti propalam fecit in Epistola ante binas hebdomadas a me vulgata, doctissimi, celeberrimique Matthiæ Gesneri testimonium ; paremque comitatem ex una adhuc, & altera Germaniæ Academia præstolari me posse amicorum literæ aliquot mihi significarunt. At tua, Formei Clarissime, deliberatio illustriorem adhuc honorem mihi impertietur, unde me Tibi summopere devinctum profiteor. Quod spectat ad pugnam, quam visus es indixisse hisce verbis, *J'ay veu dans l'Epitre Dedicatoire de la Sixieme Decade*, Incognit. Litter. Austr. Societ. *que V. E. touche encore incidemment p.* VI. *nôtre Controverse sur le parallele des Reformateurs, & des Cardinaux contemporains. J'y trouve l'aveu d'un* Zuinglien, *qui me paroit fait fort a la legere, & dont il seroit aisé de lui faire sentir la foiblesse, comme j'en trouverai peut etre l' occasion ;* adeo istam, inquam, pugnam non formido, ut in eandem ruere paratus omnino sim, quin castra, aciemque vel in mea Epistola ista movere decrevi. Demum nuncius, quem tristissimum dixi, ille est, quem mihi hisce verbis prodidisti, *Le batiment de l'Eglise Catholique est à peu prés suspendu, faute de secours pecuniaires à ce que l'on pretend. Je ne doute pas, que le zele, & la charité des Catholiques ne levent bien tot ces obstacles.* Hisce lectis vehementissimo inde dolore perculsum me sensi; una simul tamen ingens cupiditas me incessit publicum aliquod documentum pro-

proferendi, unde omnes intelligant, fidem, quam publice dedi de mille aureis nummis ad augendum Templi illius decorem erogandis, a me valde religiose præstari. Quare consilium cepi, instrumentum, quo pacta fuit conventio operis, cui summam illam pecuniæ sacratam volui, literis hisce subjungendi, & ei conjungendi etiam ejusdem operis ectypon. Utinam pia hæc flamma, quam toto ego pectore percepi, postquam BENEDICTUS XIV. P.O.M. eadem incendi enixe contendit Catholicos quosvis, præcipue vero Purpuratos Romanæ Ecclesiæ Patres, ad quos de Berolinensi Templo juvando Allocutionem habuit prorsus Apostolicam, utinam, inquam, in eorundem cordibus perseveret, donec fructus sanctissimæ ejus Pontificis menti consentaneus exoriatur, Templum scilicet illud undique perfectum conspiciatur.

Venio nunc ad certamen, Teque etiam, atque etiam exoro, ne ullo modo e memoria tua excidat, quidnam fuerit quod in Epistola mea, ad Te ipsum Brixiæ die xxx. Dec. an. MDCCXLVIII. data, tuam quandam parenthesim refutaturus, probandum susceperim. Hoc unice fuit, Romanæ Ecclesiæ Proceres Contarenum, Polum, Sadoletum, aliosque horum Collegas, quorum prudentissimis, sanctissimisque consiliis Paulus III. innixus (quo ipso tempore adversus Apostolicam Sedem sæviret *horrendum minax flammiger Erinnis*, hæresis nempe) Christianam Remp. administravit, eos, inquam, Proceres Biblicorum studiorum amore ita flagrasse, ut

ea ipſorum delicias, & voluptatem fuiſſe luce meridiana clarius innoteſcat. Id ego demonſtravi indubiis documentis in medium allatis. Quoniam vero de hujuſcemodi documentis nullum prorſus in tua nupera Epiſtola die xx. Apr. typis impreſſa, verbum feciſti, ſinas, quæſo, ut hic, eorundem documentorum ſummam breviter comprehendam, quo altius ipſa in animum tuum penetrent. Te itaque oro, atque obteſtor, ut fidem Tuam conſulas, ac ſincere dicas, num quidpiam amplius ab Optimatibus illis deſiderari potuerit, unde de eorundem erga ſtudia illa cupiditate certo certius conſtaret. Advocanduſne iiſdem fuerat ex longinquis regionibus qui Hebraicæ linguæ peritia excelleret? Advocarunt utique Lovanio celeberrimum Profeſſorem Joan. Campenſem. Curandumne iis erat, ut iſtum familiarem ſibi redderent? Ita reddiderunt, ut invicem velut certaverint pro ipſo ſinguli in contubernium ſuum adſciſcendo. Præficine illum ipſum oportebat Academico alicui cœtui, ut, eo Magiſtro, Biblico nectare plurimorum animus aleretur? Id egregie præſtitum in Gibertina Academia; nam de ea Hieronymus Fracaſtorius hæc habet ad M. Antonium Flaminium, & Galeatium Florimontium, Sodales ſuos,

Dum vos fatidicos Vates, arcanaque ſenſa
Volvitis, atque animum cœleſti nectare alentes,
Alloquiis, magnoque Dei conſueſcitis ori,
Felices, duce Giberto, Campenſe magiſtro &c.

Fue-

Fueratne impendendum patrocinium Biblicis lucubrationibus, ut in publicam lucem prodirent? Non ii Proceres tantum, ſed vel ipſe Alexander Farneſius, Pontificiæ Aulæ princeps, & arbiter, ſuaſores, & impulſores M. Antonio Flaminio ſe præbuerunt, ut Davidicis Pſalmis interpretandis totum ſe dederet, utque eorundem explanationes publicaret; has vero tanti fecerunt, ut de ſe ipſo hæc faſſus fuerit idem Farneſius, ad eundem Flaminium ſcribens, *De Pſalmis vero, Deum ipſum atteſtor (unde hauſto ſpiritu te eos ceciniſſe ambigi non poteſt) nihil me adhuc legiſſe, quod majorem mihi voluptatem, aut admirationem attulerit*. Ineundane videbatur conſuetudo cum egregiis divinarum literarum cultoribus, quotquot degerent in Cœnobiis? Hoſce Proceres illi ſeu lateri ſuo jugiter hærere peroptarunt, ſeu domicilium in iis ipſis Cœnobiis iidem cœperunt. Decebatne tandem ea ipſa ſtudia ab iiſdem Proceribus excoli vel inter graviſſimas occupationes, quibus diſtringebantur, atque inter Chriſtianæ Reip. turbamenta, quibus ſedandis in manifeſtum diſcrimen vitam ſuam adducebant? Polus, dum in Belgio degeret in Angliam trajecturus, etſi undique Henrici Angliæ Regis inſidiis appeteretur, divinis vel eo tempore literis adeo vacabat, ut de eo ita ſcriptum reliquerit Aloyſius Priolus Venetus Patritius ejuſdem Achates, *Il R̃mo Legato ſi ha tandem laſciato exorare di leggerci l'Epiſtole di S. Paolo alternis diebus, ed ha cominciato dalla prima a Timo-*

teo

tco, con somma soddisfazione del Vescovo (Giberti Episcopi Veronensis) *e di tutti noi. O quanto desidero e Voi* (Cardinalem Contarenum intelligit) *ed il nostro dabbenissimo Vescovo di Fano* (Cosmum Gherium designat) *a questa santissima lezione, da questo santissimo Uomo con tanta riverenza, ed umiltà, e con tanto giudizio letta, ch' io non saprei certo desiderare meglio, nè credo che l' amore m' inganni questa volta*. Idem Polus ingenti tristitia affectus ex improspero Hispanicæ Legationis successu animum suum Psalmorum lectione una cum Sodalibus oblectabat, quare ad Contarenum Carpentoracti ita scribit, *Per nostra consolatione mutua avemo cominciato a conferir insieme li Salmi di quel gran Profeta &c.*

Hæc omnia indubiis testimoniis adstructa in Epistola illa mea, iterum Te deprecor, Formei, ut, repetita ejusdem lectione, diligentius etiam quam antea, recognoscas, ac deinde ingenue fatearis, num juste a Sectariis instaurari hodie possint acerbissima convicia, quæ eorundem Antesignani, & Magistri adversus Catholicos evomere in singulis ferme lucubrationibus suis consueverunt, perinde ac si nil nostris magis collibuisset, quam posthabitis sacræ Scripturæ purissimis fontibus unice consectari inanes fallacias, profanas vocum novitates, inepta, & anilia commenta. Ad evincendam putidissimam istam calumniam, etsi testimonia illa non suppeterent, satis nonne forent Procerum ipsorum Scrip-

Scripta, a quibus (rursus fidem tuam imploro, Formei) an absint fallaciæ, novitates, & commenta, ipsemet judices, velim, an vero tota quanta sunt ex divinorum eloquiorum sententiis coaluisse comperiantur? At quoniam potius quam ad argumentum concertationi nostræ propositum, placuit Tibi in Epistola tua sermonem convertere ad exaggerandam Reformationis, cujus Romana Ecclesia indiga eo præsertim tempore foret, necessitatem, scias velim, vestris hujuscemodi querimoniis responsum a me fuisse adeo crebro, adeo valide in pluribus lucubrationibus meis, ut pudere debeat Heterodoxos eandem næniam recantare. Accipe tantum quas de hac re recitavi in calce ad Feverlinum data die xx. Febr. 1748. Curayeri sententias in Præfat. ad suam Versionem Gallicam Conc. Trid. p. xxix. Hic ibi ita loquitur, *A l'egard de la Discipline il est certain qu'on y a fait un nombre d'excellens Reglemens conformes à l'ancien esprit de l'Eglise, & qu'on y a remedié a quantité d'abus pernicieux, qui regnoient impunement au paravant*. Et paulo post, *Tous ces desordres n'ont pas étés redressés par le Concile. Mais si l'on en juge sans prevention on peut dire avec verité, qu'ils sont infiniment moindres, qu'au paravant*. Hanc ipsam Reformationem Primates Romanæ Ecclesiæ, de quibus loquor, vehementissimo studio, antequam Concilium Tridentinum convocaretur, promovisse, idque ut Pauli III. jussibus parerent, innumeris testimoniis de-

depromptis ex mutuis ipſorum literis manifeſtiſſime demonſtravi. Si Tu autem regeras, multo uberiorem Reformationem curandam ſibi propoſuiſſe Lutherum, Calvinum, Zuinglium &c. regeram ego, hiſce adaptari poſſe, uti alibi facere non omiſi, fabulam ab A. Gellio narratam l. XIX. c. XII. de Thracio homine, qui ruris colendi inſolens, vites ſuas ſibi omnes, & oleas detruncavit, comaſque arborum lætiſſimas, uberrimoſque vitium palmites decidit, & fruteta, atque virgulta ſimul omnia, pomis, frugibuſque gignendis felicia, cum ſentibus, & rubis purificandi agri gratia exſtirpavit. Quid autem (Deum immortalem!) præ Contareno, Polo, & Sadoleto &c. niſi Thracius homo Lutherus, Calvinus, Zuinglius, &c.?

Atque hæc ſunt, quorum memoriam Tibi refricandam cenſui, ut diſceptatio, quam Te ſuſcepturum minaris, recta ad deſtinatum ſignum collimet. De Græcæ, & Hebraicæ linguæ imperitia, quam complures Lutheri opera evolventes ſugillari merito poſſe exiſtimarunt, nihil vides me dixiſſe, nihil de perditis ejuſdem hominis moribus, nihil de impotentis animi effrænatione, cui obnoxium ipſum fuiſſe nemo negaverit, nihil de tyrannica dominatione, quam in ſuos ſibi arrogaverat, quamque iidem refringere ſubinde conati ſunt; nihil, inquam, dixi de omnibus hiſce Lutheri intemperiis, etſi quiſvis intelligat, eaſdem parum idoneum hominem illum effeciſſe divinis eloquiis ſeu percipiendis,

dis, ſeu explanandis. Abſtinui pariter ab extollendis Catholicorum Procerum, de quibus inter nos agitur, Chriſtianis virtutibus, etſi nulla ex ipſis eoſdem caruiſſe, ita clarum, & evidens meæ quamplurimæ lucubrationes reddiderint, ut de ea re dubitare idem prorſus ſit ac in meridie cœcutire. Temperantiam hanc omnem adhibitam a me in propoſito diſputationi noſtræ argumento pertractando ut ſumma Tibi lex ſit æmulari, flagrantiſſime exopto.

Illuſtri Academiæ noſtræ Præſidi Maupertuiſio, cujus nomine ſalutem mihi plurimam dixiſti, ut officia mea deferas, etiam, atque etiam peto, ipſique una ſimul gratuleris gratiam ſingularem, qua eundem florere apud Regem ſignificaſti, ſi etenim

Principibus placuiſſe Viris non ultima laus eſt,
Eſſe putes primam tanto placuiſſe Monarchæ.

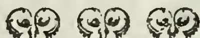
Vale.

Brixiæ die XVIII. *Septemb. an.* MDCCXLIX.

P.S. Prœlo dum jam jam conſignaturus forem extremam iſtam Epiſtolæ hujuſce paginam, meas ad manus repente advolarunt ex Balthici Oceani oris Perardi Academiæ Berolinenſis Socii literæ datæ die 22. Auguſti proxime elapſi. Crederes ne & ipſum, pro benevolentia, qua me Sodalem ſuum complectitur, tecum quodammodo certaſſe in commendando meos illos Commentariolos? *Je les ay devorés* (hæc ejus ſunt) *ils m' ont fait oublier le boire, le manger, & le ſommeil.* Tribuit deinde eidem libello laudes, quas certe non promeretur, hiſque propterea ſuppreſſis, tantum referam, quas ingenue honeſtus homo vindicare ſibi poteſt incolumi verecundia, videlicet, *aimable enjouement,*

bon

bon coeur, humanité, ſenſibilité caracterizent ce livre la. Verba iſta Perardi, tuis adjuncta, efficiunt, Formei, ut jure dici a me poſſit, quod appellatis *bon coeur, humanité, ſenſibilité* ſedem ſuam una cum eximia reconditarum literarum ſcientia in Berolinenſi Academia obtinere. Iterum vale.

Venezia li 18. Agoſto 1749.

Con la preſente Carta di Convenzione, reſta ſtabilito tra Monſig. Diedo Veſcovo di Torcello, ed il Conte Bonhomo Algarotti ancora, per commiſſione di Sua Eminenza il Cardinale Querini Veſcovo di Breſcia, ed il Sig. Giovanni Merchiori Scultore, che il menzionato Merchiori ſi obbliga di rimettere a Sua Eminenza ſopradetto nel termine al più di Meſi dodici, oggi principiati, un Gruppo di due Statue rapreſentante l'Apparizione di Noſtro Signore alla Maddalena, con il loro Pedeſtallo, ſcolpitavi ſopra l'Arma della Caſa di Sua Eminenza, ed inciſavi quella Inſcrizione, che gli verrà traſmeſſa; il tutto in Marmo fino Bianco di Carrara, e ſecondo il Diſſegno prodotto dal ſuddetto Sig. Merchiori, e ch' incontrò tutta l' approvazione. Che le due Statue avranno di altezza Piedi 7. circa miſura del Rheno, ed il Pedeſtallo 2. e mezzo circa miſura ſuddetta, con quel di più ch' eſprimono le miſure del Diſſegno già ſpedito in Berlino, ove il detto Gruppo dev' eſſere traſmeſſo, per eſſer poi ripoſto in uno degli Altari laterali di quel nuovo Tempio Cattolico; e finalmente che l' Opera tutta, tanto ne' principali, quanto negli acceſſorj verrà dall' Artefice condotta a tutta quella perfezione di lavoro, che la diligenza, e l' Arte ſua ſaprà, e potrà ridurla. All' incontro poi promettono detti Monſig. Diedo, e Co. Algarotti, per nome di Sua Eminenza, che il Marmo tutto occorrente a dett' Opera verrà prontamente ſoddisfatto al ſopradetto Sig. Merchiori, che avrà l' incombenza di farne la ſcielta a ſuo piacimento, e che per Mercede della ſcoltura gli verranno pagati Zecchini Cinquecento d Oro, ne' Tempi, cioè una Terza parte prontamente, un' altra Terza parte da oggi a Meſi 6. purchè il Gruppo ſi ritrovi in allora ridotto alla metà del ſuo lavoro; ed il rimanente ſaldo, al punto della perfezione del Gruppo medeſimo. In fede di che reſta la preſente ſottoſcritta per la ſua inviolabile eſecuzione.

(Vincenzo Maria Diedo Veſcovo di Torcello affermo.
(Bonhomo Algarotti affermo.
(Io Gio: Merchiori affermo.

Ioan. Marchiori Sculptor. *F.us Zucchi inc.*